

ԸՆԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՌՈՒՍԻՈՅ

(ՏԵՍ ՀԱՏ. ԽԹ ԵՂ 285)

Գ

ԼՐԱՍԽ շոգեհնառան ժամանեկը: — Մեկնումն ի Նորաշեն: —
Կոչը գետին վրայ ձանապարհորդոչիւն: — Արաք—Հաճի
— Գաստափի գիւղը: — Մեր նաշապետն Պապա Հիսուհին
օղլոս: — Ժամանումն ի ճեկատ:

2 Մայիս. Զմեզ տանող պզտի շոգենաւն՝ հասաւ այս գիշեր, ու կը
ջերմացընէ զկաթնայն:

Նորաշենի որսարանին տեւոց հիւրասէր վերջին ճաշը վայելելէն ետքը,
որոց յիշատակը անմոռաց պիտի մնայ ի սիրտս մեր, կ'ելլենք յԵրասխ, ի
գեղեցիկ և յարդարեալ շոգենաւն փոքրիկ: Օղոյն կարգէ զուրս ջերմութեանն
համար իսկոյն չորս կողմէն հանգիստ բազմոցներով կահաւորեալ աշակող-
մեան սրահը կը մտնենք:

Երասխ՝ մեծ նաւ մը կը քաշէր, ծանրաբեռնեալ ձկանց որսոյ կարևոր նիւ-
թերով, և շատ նաւակներ: Նաւաստիք բոլորն ալ Դաղք էին կամ Պարսիկք:
Գարալը— Գազպինլի կոչուած գիւղին զիմաց քիչ մը կանկ կ'առնունք, եր-
կորոգ նաւապետն ընդունելու, որ բաւական ատեն սպասել տուաւ մեզ: Նոյն
պահուն ժողովուրդը խուռն կը գիմէ յափունս ի տես շոգենաւուն և անոր ըսպի-
տակախոյր տեւոցը:

Ամենուն, ինչպան նաև սղայոց երեսին վրայ ծաղիկ հիւսնդութեան
հետքն կ'երևնան. և շատեր՝ կարծես թէ զեռ նոր վարակուած են անով:
Այս կողմի ժողովրդոց մեծ հարուած մը, որ զեռ եւս յանձնառու եղած
չեն պատուաստի դարմանն ընդունիլ: Վերջնապէս կը հասնի նաւապետն, մենք
ալ ճամբայ կ'ելլենք գէպ ի Մալխան յառաջ երթալու: Եւ թէպէտ բուռն են յոր-
ձանք և ջուրն ալէկոծ, բայց մեր ռուսական գոյներով շոգենաւը՝ ուրախ զը-
ւարթ կը կտրէ կ'անցնի:

Նաւուն տափտակամածին վրայ նստած կ'առնունք թէյը, ժամը չորսին, մինչ
զիմացնէս հետգհետէ կ'անցնին Եւր գետին միահարթ ափունքը, բարգաւաճք
բուսաբերութեամբ ի կորնթաղ կողմանս, անբերք ի գոգաձևան, և որոց եր-
կայնութեամբ հոս հոն կը տեսնուին քանի մի աղքատին հիւղք:

Պզտի նաւակներն զորս մեր շոգենաւ կը քաշէ կը տանի, լեցուելով բոլորովին
ջրոյն տակ կ'անհետանան: Հարկ է կենալ կանկ առնուլ, ջուրը պարպելու
համար:

Կէտօրուան մօտ կը հանդիպինք պետական շոգենաւուն, որ կը հսկէ ձնոր-
տարանաց վրայ, և շուտով մեզմէ յառաջ կ'անցնի: Երկու շոգենաւք միանգա-
մայն Կուր գետոյն վրայ, որ անսովոր տեսարան մ'է: Երասիս ծանրաբեռն,
չի կրնար արագութեամբը մրցիլ, և իր առաջնութիւնը գրաւել. ուստի նաւապետը
առաջաստիներ բանալ կու տայ՝ ընթացքը փութացնելու համար:

Անթիւ անհամար կրկայք թումերուն վրայ կը քալեն: Կ'անցնինք Արաբ-
Բարիք — Գանշու կոչուած գիւղին առջեւն:

Կարգէ դուքս ոլորտապտոյտ և ծուռամուռ ընթացք ունեցող գետ մ'է
Կուր. անընչափ կը յաջորդեն միմեանց իր շրջաններն, ու իրարու վրայ դար-
ձադարձի միտանգամ կը բերեն զքեզ հոն ուստի կարծէիր շատ յառաջ մեկ-
նած ըլլալ. միշտ նման տեսարաններ ու ձանձրալի միակերպութիւն մը պիմա-
ցըդ գնելով:

Թումերուն երկայնութեամբք ամէն վայրկեան կը տեսնես սկզբնական ջր-
հան մեքենաներ, որ դաշտերու ոռոգման համար գետէն ջուր կը հանեն: Կու-
րէն գետ բնակիչք խմելու ջուր չունենալով, և որ յաճախ տղմախառն է, մեծ
սափորներու մէջ կը պահեն, ուր կը գտուի կը մաքրուի. և արեգակնայն ճառա-
դայթից տաքութենէն պահպանելու համար՝ վրան եղէգնեցող կը ծածկեն:

Այլեայլ ձկնորսարանաց հանդիպելով ճամբուն վրայ, գեղեցիկ արեւմուտքով
մը որ քանի մը վայրկեան երկից երեսը կենդանի կարմրութեամբ՝ կը փայլե-
ցընէ, կանկ կ'առնու շոգենաւը Սալիանի դիմաց, ոչ հեռի ի պատիւ ամուսնու-
թեան մը պայծառապէս լուսաւորուած տնէ մը: Նաւէն մեր մաղթանքը կ'ուզ-
դենք առ նոր ամուսինն. և պատասխանը կ'ընդունինք ուժով և զօրաւոր ձայնով
մը թէ «Աստուած պահապան» (Ալլահ սաքլաւըն):

Նոյն միջոցին նաւաստիք տախտակամածին վրայ իրենց ազօթքն ու լուաց-
մունք կը կատարեն: Շոգենաւը քիչ ետքը կը սկսի շարունակել իր ընթացքը,
և մենք կը պատրաստուինք զիշերը անցընել ի սրահին, ուր յանկեան ուրեք զե-
տեղուած է ռուս սրբուհւոյ մը ոսկեհար պատկերը:

Մեր ենթադրութեանց հակառակ, — զի հարկ է համաձայնիլ թէ սովորա-
կան և կարգաւորեալ ծառայութիւն մը չէ որով կը ճանապարհորդենք, — զի-
շերը շատ հանգստեամբ անցուցինք: Սիւայն առաւօտեան ժամը երկուքին ար-
թընցանք իրենց փիլիսոփայութեան ուսող շիփիներուն ձայնէն, որոց ուսմանքին կամ
պահոց օրերն էին:

Ժամը երեքին պատած միգին պատճառաւ, նաւապետը հրամայեց որ շոգե-
նաւը առաջ չերթայ:

Գիշերուան միջոց գետին ջուրք շատ նուազեր էին: Օլլը գեղեցիկ, արեւ-
գակն ալ փառապանծ կը ծագի: Կենդանաբար օդը կը սրէ մեր ակործակը, և
հաճոյիք նախաճաշին կ'ընենք: Սամալարը առանց գաղթելու կը լսեցընէ մեզ
իրեն ձայնը. ճանապարհորդը և նաւաստի, ամերիկներ ալ թէյ կը խմենք:

Նորաշէնի մեր ծանօթ պարոնայք աղնուամուտութեամբ լիւսլի հայթհայթեր
զրեր էին ի շոգենաւին ամէն աեսակ սաշար, ընկեր ալ տալով զՄովսէս Սու-

քիաստան, ձկնորսարանին երիտասարդ պաշտոնատար մը, որ ամենայն փափուկ մտադրութիւն ցրցուց առ մեզ :

Ճամբանուտ վրայ այլ և այլ աղքատին գիւղերու հանդիպելով, շոգենաւը կը կենայ Արաբ—Հաճի—Գառուժիի դիմաց, որոյ բնակիչքն են Շամախիէն եկած սիւննիպ տաճիկ աղանդաւորք : Մէկէն ցամաք կ'ելլենք, կարգէ զուս փափաք մը ունենալով մօտէն տեսնել այն գեղը, որ հազիւ կամ թերեւս ոչ երբէք օտարականաց այցելութիւն ընդունած է : Կ'ընկերէ մեզ նաւապետն, զի առանց իրեն՝ տեղւոյն բնակիչք և շունք անշուշտ մէկէն զմեզ պիտի հալածէին :

Հազիւ թէ քանի մի քայլ յառաջ ելինք զէպ իրենց տուները, ասպիէն անդիէն զուս կ'ելլեն խռովեալ կերպարանօք անձինք, կամաց կամաց մերձենալով առ մեզ, ձեռուրնին կարճ ու հաստ զաւազաններ, որով հազիւ կրնան զսպել իրենց ահագին շները :

Հիւսկիյն Պապա օղլու նաւապետը կը մօտենայ անոնց, քանի մի խօսքով կը բացատրէ մեր այցելութեան նպատակը : Առջի տխուր կերպարանքնին մէկէն կը փոխուի, և կը փութան առաջնորդել գիւղն որ քանի մի վայրկեան անդին է : Թէպէտ և նստողական կեանք ունին այս մահմէտականք, այլ ընդհանրապէս վրանաբնակք են, որով և քաղաքնին տարօրինակ տեսարան մը ունի . ամէն վրանի կամ բնակութեան քով ցիցերու վրայ շինուած հովանաց մը օւնին ի մեծիսց պատսպարուելու համար :

Այդ կանանց ու տղայոց խմբին մէջ իջած կայծակի հարուած մը այնչափ ահաբեկ պիտի չընէր զանոնք՝ որպէս մեր հոն անանկիստ երեւնալը : Ամէնքն անապարեցին փախչիլ ծածկել զիրենք՝ մէկն այս կողմն, միւսն ուրիշ կողմի տունս և ի վրանս, փակելով ամէն մուտք :

Շրթադական էր անոնցմէ ոմանց երեսին վրայ տեսնուած զարմանք, որ կապերտնին հիւսելու զբաղած, զեռ չէին իմացած մեր հոն հասնելը, մինչ մենք անոնց բնակարանաց կիսաբաց մուտքէն զլուխնիս ներս կը խոթենք : Զգե՛լ իրենց բանն ու զործը, փութալ ծածկել իրենք զիրենք ամենէն մութ և անտես անկիւն մը՝ վայրկեանի մը զործ եղաւ : Բայց առջի ահաբեկութիւննին անցնելով, իրենց ամուսնաց քանի մը խօսքովը կրկին աշխատանքի կը դառնան առանց աշուրնին վեր վերցընելու : Իրենց համար կարծես թէ հետաքրքրական նիւթ մը չկայ . և ինչ այնպէս կը թուի թէ ամէն զգացումէ բռնագոյն է ի նոսա՝ իրենց տեսրց և ամուսնաց վախը : . . .

Բնակութիւննին՝ յետին աստիճանի աղքատին և վատառողջ, մտապրութեան արժանաւոր բան մը չունի : Արք հովուութեամբ կը պարապին, և տեաքք են բազմաթիւ արջառոց և հօտից խաշանց . իսկ կանայք կապերտ կը հիւսեն : Ուղեցիինք քանի մը կտոր գնել, բայց պահանջած գնեցնին այնչափ բարձր էր, որ հարկադրեցանք հրաժարիլ :

Դառնալով ի շոգենաւ մեր, միւսանգամ կը սկսինք օտիւլ դառնալ Էլուրի վրայ :

Արեգակն կամաց կամաց ջերմութիւնն ալ աւելի զգալի ընելով մեզ, նա-

ւին տախտակամածին վրայ վրան մը կը քաշեն, ուր կը պատասպարուինք ի ճառագայթիցն, բայց գրկուելով նաեւ այն քիչ մը զովարար քամիէն զոր վրանը բոլորովին կը խափանէ :

Տախտակամածին վրայ երկնցած, կը նկատէի զՀիւսէյին նաւապետն՝ փայլելալ հինայիւ, որ բոբիկ ոտքերը շարժելով, ձեռքի համարչին հատիկները կը դարձրնէր, ամէն ջանքը բանեցընելով ի պաշտամանն : Մերթ համիչը ձգելով, սիկարէզ մը կը ծխէր ուղալին երգ մը երգելով . մերթ ալ երբ ցամաքին քովէն քերելով կ'անցնինք, և հոն իրենց ջրոյ սափորները լեցընելու համար եկող կանայք՝ կը նային առ մեզ, (չոգենաւ մը ներկայութիւնն իրենց համար սովորական դէպք մը չլլալով) : Խեղկասակը մէկէն մեքենային սուելը կը լսեցընէ, որոյ ձայնէն հետաքրքիրքն կը փութան ի փախուստ :

Կուրի ընդարձակ ու անվերջնալի դարձագարձներն կը կտրէ կ'անցնի շոգենաւը, և կը յառաջէ ընդ երկայթ՝ ի Հովէրատ և ի Մելիման : Որչափ առաջ երթանք, գետափունք աւելի բազմամարդ են, և տունները փոխանակ եղեգան, յարգախառն շաղախով կամ տախտակօք շինուած են. ուռենի ծառոց տեղ ալ կաղամախիք : Տարմահաւք և ուրիշ թռչնոց խումբք անդադար գետին մէկ կողմէն միւսը կ'անցնին : Վերջնապէս արեգակն կը ծածկուի ի հորիզոնին, երկրորդ գիշեր մ'է որ նաւուն մէջ պիտի անցընենք :

Առաւօտը կանուխ շոգենաւն Էրասիս ճէվասի դիմաց խարխիս կը ձգէ. բայց որովհետեւ դեռ ամէնքն ի քուն են, մենք ալ նոյնը կ'ընենք :

Յամաք ելած ատեննիս կ'անձրեւէ, և երկնից երեսը երեցած սպառնալիք դուշակել կու տան մեզ թէ գուարթ բնակավայր մը չէ մեզ համար, ուր արդեամբք ալ չի կար այլ ինչ հաճոյատեսիլ՝ բաց ի ձկնորսարանի վարչաց մարդասիրութենէն, որոց քով հիւրընկալուեցանք : Կ'իմանանք թէ շահ ու սէրը միայն կրնայ բռնել զմարդիկ այսպիսի տեղ մը, ուր կլիմայն և ջերմ հիւանդութիւնք թունաւորիչք են մարդկային կենաց և էութեան :

Ամէն ջանքովնիս վայրկեան մի յառաջ այսպիսի տեղէ մը հեռանալու, կը դիջանինք. մեր հիւրընկալուաց որ կը բռնապատեն գէթ օր մը քովերնին անցընել, մինչև սաստկահոս անձրևը դադարի :

Դ

Ճեկատ . — Խաւեռոշոյ Էրասիս և Կոշր գետոց : — Կլիմայ : — Զրկեահանք : — Սադրը հասկեղնիս : — Մեկնումն յ'Էվլաք :

Ի ճէվատ կը լմննայ մեր շոգենաւային ուղեւորութիւն. վասն զի անկէ անհին՝ Կուր յինքն ընդունելով զսասկընթաց և զբուռն Էրասիս, դժուարաւ նաւարկելի կ'լլայ ի պատճառս ծառոց և արմատոց և բռնութեան ընթացիցն՝ Ռելու աշխարհագիր գաղղիացի՝ երկուորեակ եղբարց կը նմանցընէ զԿուր և զԵ-

բասի . և թէպէտ այս կրկին գետք՝ գրեթէ իրարու հաւասար երկայնութիւն , և նոյն ընդարձակութիւնն ունեցող լեռնազաշտերէ իրենց ջուրը կ'ընդունին , սակայն և այնպէս մինչ ի ճէվատ իրարմէ անկախ են : Բառաջագոյն , Ստրաբոնի ժամանակ , տարբեր էին նաև գետաբերանք : Երասխ՝ տասուիրեք անգամ աւելի սրբնթաց է քան զԿուր . ջուրն պղտոր , մինչև հեռուն Կուրի ջրոց տեղատութեան առիթ :

Ձկնորսութիւնն հոս այնչափ արգասաբեր չէ . մայիսի տասնընինգէն վերջ միայն կը սկսին աւելի շահ ընծայել : Փանի մը օրէն Նորաշինու գործաւորք հոս ի ճէվատ կը հասնին . և ձկանց որսոյն պարապող անձանց թիւը երեք հարիւրի կը հասնի : Հիմկու հիմայ կապոյտ (silure) ձկանց որսով կը զբաղին . իսկ ի մայիսի՝ օրը տասնընինգ , քսան հազար ձուկն կ'որսան : Ել'ըսեն թէ ընդ բովանդակ աշխարհ՝ ջրոց ուրիշ ընթացք մը չի կայ ուր այնչափ առատութեամբ ձկանց շարք ըլլայ որպէս ի Կուր , և շատ ճշմարտանման է այս խօսքը :

Ջերմախո՝ որ մայիսի տասնընինգէն մինչև ի կէս սեպտեմբերի , քանի որ ցած են ջուրք , կը տիրէ գետին բովանդակ երկայնութեան վրայ՝ սաստիկ կերպով կը թռնանայ ի ճէվատ :

Ձկնահանք ի ձախակողմեան ափունս Կուրի հաստատուած են , ճիշդ հանդէպ տեղւոյն ուր Երասխայ գետախառնունքն են . տափակ նաւակով մը երկու եղերքն իրարու միացած են , և բուն ճէվատ գիւղը գետին միւս կողմը կ'իյնայ :

Է Մայիս . Անձրեւը դադրելով , նաւակով մը կ'անցնինք ընդ գետն՝ ի ճէվատ շրջագայութիւն մը ընելու դիտմամբ .— բայց հազիւ ցամաքն ոտք կը գնենք կէս մէջքով կը խրիմ՝ դժնդակ աղմի մէջ :

Հաշտարար դատաւորին տանն առջև դիզուած են խուռն բազմութիւն մը դատախազից : Գրեթէ ամէնքն ձիաւորք են , և երիւարաց մէջ տասնէն ինը՝ ճաշիկը , իրենց քուռակովը ընկերացած : Ստարշինայի տանն առջև հասնելով , որ տեղւոյն գլխաւորն ըսել է , և յորմէ ամուսինս կը փափաքէր քանի մը տեղեկութիւններ առնուլ , ըսին թէ տունը չէ , և բռնադատուեցանք ետ դառնալ :

Իբրու գլխաւոր տեղ մը գաւառին , ճէվատ ունի պետական կառավարութեան տեղուանք , դիւան , բանտ , և այլն . բնակիչքն աւելի քան հինգ հարիւր . որոց մի մասն Ռուսաց զաղթականութիւն մ'է , և այլք ի Սալիանէ և ի Շամախոյ : Ռուսք եկեղեցի մը ունին ի ճէվատ , բայց առանց հաստատուն բնակութիւն ունեցող քահանայի : Գլխաւոր տօներուն , տարուան մէջ երկու երեք անգամ , Բոժիյ—Պրոմըյսէն կուգայ մէկը , եկեղեցական պաշտամունքն կատարելու և պսակները օրհնելու : Ուրիշ աստեն եկեղեցին փակ կը մնայ , ու բանալին բընակաց մէկուն յանձնուած է , որ ուզողին կը բանայ իրեն աղօթքը կատարելու համար : . . .

Ի գետախառնունս Երասխայ թեթև պղտի նաւակներ կը գտնուին՝ հաստ կաղամախեաց մէջ փորուած , 50—60 հարիւրորդամեայ լայնութեամբ ու իրեք չորս մեղրաչափ երկայն , զորս Գապք ձկնորսութեան համար կը գործածեն , երկերկու անձինք :

Բայց ժամանակն հասած է Եւրո զետի անհիւրընկալ ափանց մեր հրածեշտի բարեւ տալու։ Զերմախտը հանգիստ չի թողուր զմեզ, և կը փութանք ես ու ամուսինս, մաքրագոյն օդ մը շնչել, մաքուր ջուր խմել ու առողջ հոդի վերայ կոխել։ Հարկ է երթալ յԵւլլաք ուր բեռներնիս զրկած ենք արդէն։

Մեր ասպնջականքը լաւ կառքի մը մէջ կը տեղաւորեն զմեզ, երեք ընտիր երիւարօք լծեալ, որք մեր վերջի ողջոյնները տալու ժամանակ՝ անհամբերք հողը կը կոխեն կը կոխկըռտեն տրոփելով ու ոտուրնին վերցընելով։ Հագիւ թէ կը բազմինք ի կառն, և ահա կ'անհետանայ փոշեաց ամպերու մէջ։ Այս ընթացից արագութեան միջոց զիմացնէս կ'անցնին Ռաէմլի և Զենկանահ գիւղօրէք Դադից։ Ամէն տեղ կը ներկայանան մեզ բազմաթիւ հետք գիւղից որ անցեալ տարուան Եւրո գետի ողողմանէն քարուքանդ եղած են։

Վերջապէս կը հասնինք ի կայարան Սադրի, ուր պիտի առնունք Էւլլաքի գնացքը։ Անոր անցնելուն տգասած ատեննիս, շրջագայութիւն մը կ'ընենք կայարանին շուրս կողմը, որ յամենայնէ զուրկ է, նաեւ խմելու ջրէ։ Հարկւր մեզոր անդին՝ ճահճի մը եղեգնուտը կը հետաքրքրեն զմեզ, ենթադրելով թէ հոն բնակութիւն պիտի գտնենք։ Կամաց կամաց յառաջելով, շարժուն ցօղուններուն մէջէն կը նկատենք բաւական թուով կանայք և տղայք որ եկած են ճահճէն ջուր առնրու։

Տեսարանը որչափ գեղեցիկ՝ նոյն և անակնկալ է․ վասն զի գնչուհիք են, որոց վրաններն երկու հարկւր մեզոր հեռու կ'երևնան։ Իրենք ալ զմեզ կը տեսնեն, կարմրագեղատաք և պղնձէ սափուր ուսերուն վրայ, պատրաստք ի փախուստ և աչքի ծայրով գեռ մեզի նայելով․․․

Եր փութանք ի կայարան, և գնացքն առնելով կը հասնինք շուտով Եւլլաք։ Ճանապարհորդութեան մեր ամէն կարեւոր կահկարասին հոն է․ բայց ինչ աւանդն աւելի հաճոյականն՝ մեր անկողնիկներն են։ Անոնցմով ալ պիտի չըզգայի զանհանդուրժելի կարծրութիւն տախտակէ մահճաց, և զբռնաբաս հարկ՝ առանց հանուելու շարաթներով քուն ըլլալու։ զի անկողնոյ կազմածք՝ սակաւագիւտ են ի կայարանս կողմերուս, և պէտք է ըսել, նաեւ ի տունս Հայոց։ Անկողնին, ինչ որ ի Գաղղիա կը հասկընանք, անծանօթ է այս ժողովրդոց, որ յայամ բոլորովին ասիականք են․․․ Մեծ բարակութեան կամ Եւրոպա տեսած ըլլալու նշան է՝ Հայոց զիստոր և մեծ տուններու մէջ անկողնոյ օրինաւոր կազմածի մը հանդիպիլը․ և այս ալ յաճախ՝ բարեկամաց համար սահմանուած սեւ նեկի յատուկ է։ Բազուէ ելլելէս ի վեր՝ գիշեր մը անկողնոյ մէջ չէի հանգչած։ Հարկ չէ ըսել թէ ո՛րչափ պէտք կ'իմանայի։ Դեղարաննիս, արգուզարգի կարեւորքն՝ բոլոր հետերնիս են, ալ ասկէ ետքը իբրու ճիշդ սիրաբայցիք պիտի ճանապարհորդենք։

Հանգիստ գիշեր մը անցընելով ի կայարանին, բեռներնիս կը ժողվենք, և Գաղղիա կը զրկենք մեր առաջին ստացածները և բնական պատմութեան հաւաքմունք մը, յորում ընտիր գասակարգ մը Եւրո և Եւրասի գետերու ձկանք։

Խակ հիմա կը զարնճենմ աշուրներս ի հոծն Ղարապաղ, ուր պիտի ճանապարհ-

հորդեմք Շուշի քաղաքէն սկսելով: Այս նպատակաւ քառանիւ փայեթոն մը վարձեցինք մեզ համար, դրոճքա մ'ալ թեթեւ բեռները կրելու. որովհետեւ ծանրը՝ վրաններ, հարկաւոր պաշար, ձիոց կազմած, լուսազրականք, բեռնակառօք յաւաճագոյն գրկած էինք: Փայեթոնը, գերազանց կառք մը, շիտակ պիտի տանի զմեզ ի Շուշի, ուր դրոճքան թղթատարութեանց անագանումներու կ'ենթարկուի:

Գեղեցիկ է օդը. երկնքին երեսը ամպ մը չի կայ. ու կապուտակ և մաքուր հորիզոնին վրայ մէկ կողմանէ կը բարձրանան ձեամբ սպիտակափառ լեռինք Տաղրտանի՝ նոր բարձրանալու սկսած արեւուն ճառագայթից տակ. այնպէս մաքուր և որոշ՝ որ պարզ աչքով կարելի է նկատել, նաև հեռուն, լեռանց առմէն տուրիճանեալ կտորուանքը, զի մշուշի թեթեւ հետք մ'ալ չի կայ: Հրաշագեղ տեսարան մ'է, և մեր Ալպեայց ընծայած տեսարանին հաւասար՝ արժանաւոր հիացման:

Միւս կողմանէ՝ Գարապաղի լեռինք ալ կը մրցին սպիտակութեամբ և գեղով՝ Տաղրտանի լեռանց հետ: Դէպ ի հոն կ'աղղենք մեր ընթացքը. «Մարգարէտք է որ երթայ առ լեռանն, որովհետեւ ինք չէ կարող գալ առ մեզ» կ'ըսէ Հայոց ժողովրդական առածը: * Այս գաղափարը զիս շատ կը զմայլեցունէ, և կը փութամ գործապրել:

Շարայարեւի

ԱՐԻՍՏՈՏԵԼ ԵՒ ՄԵԾՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԳՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

ԱՅՆ ճշմարիտ և պատմական յարաբերութեանց վրայ որ ունեցան ընդ իրեարս Արիստոտէլ և Մեծն Աղեքսանդր, այսինքն հին իմաստասիրաց գերազունին աւանդած դաստիարակութեանն և ուսմանն առ ամենահզօրն յիշխանս՝ զբաղեցան ընդհանուր կերպով իրենց գրուածոց մէջ Սէնդ-Քրուա, Տրոյսըն և Շոհհար. իսկ մասնաւոր հրատարակութեամբք՝ Ծեղ, Հէկէլ, որդի իմաստասիրին, և աւելի ընդարձակ և հմուտ կերպով Կէյէր:

Սակայն այս վերջինս ալ իւր նախընթացներուն նման՝ տեղ տեղ չափազանցեց Արիստոտէլի դասալսօսութեանց ըրած ազդեցութիւնն՝ իւր աշակերտին մտաց և գործոց նկատմամբ. վասն զի